

Др Мирољуб Лабус,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

ИВАН МАКСИМОВИЋ (1924–2007)

Биографски подаци. – Професор Иван Максимовић рођен је у Београду 21. априла 1924. године. Основну школу и гимназију завршио је у Београду, с једним прекидом, јер је током Другог светског рата био искључен из гимназије због учествовања у омладинском антифашистичком покрету. После завршетка рата матурира и уписује се на Правни факултет у Београду, који завршава као одличан студент 1949. године. У току студија ради у Војноиздавачком заводу и Војноисторијском институту. По завршетку студија изабран је за асистента при Катедри економских наука на Правном факултету у Београду 1950. године.

Академска каријера. – Од тада надаље, Иван Максимовић гради једну успешну академску каријеру. Докторирао је на Правном факултету у Београду 1957. године, са тезом „Економска теорија социјализма у грађанској економској науци“. Следеће године је изабран за доцента, а за ванредног професора 1963. године. Иван Максимовић постаје редовни професор Политичке економије 1968. године у свој 44-тој години живота, што се за тадашње стандарде сматрало веома брзим академским напредовањем. На Правном факултету ради све до одласка у пензију 1989. године. Од 1975. године је у више наврата био шеф Катедре за економске науке. За дописног члана Српске академије наука и уметности изабран је 1979. године, а за редовног члана 1985. године.

Усавршавање. – Професор Иван Максимовић је стекао формалне квалификације на Правном факултету у Београду. Међутим, он је од раних дана био укључен у међународну универзитетску средину. Већ 1954. године одлази на студије у Торино, где је дипломирао на курсу Института за европске студије. У току летњег семестра

1955. године боравио је на последипломским студијама на Париском правном факултету. На *London School of Economics and Political Science* имао је три студијска боравка, током 1958, 1962. и 1968. године. Као стипендиста Фордове фондације, провео је школску 1961/62. годину у САД на универзитетима *Columbia*, *Harvard* и *Berkeley*. Након ових стручних усавршавања, био је на многим светским универзитетима и у научним установама, где је учествовао на семинарима и научним скуповима о економској теорији социјализма и упоредним привредним системима.

Рад у научној заједници. – Професор Иван Максимовић је био веома активан у научним круговима, где је запажена његова организациона активност. Он је био један од организатора скупа југословенских универзитета у Дубровнику – *Универзитет данас*, председник организационог одбора међународног научног скупа *Маркс и савременост*, организатор научних скупова *Наука и друштво*, *Социјализам у југословенској теорији и пракси*. Посебно се истиче његова активност у оквиру Одељења друштвених наука САНУ, где је био председник организационог одбора три велика научна скупа и уредник три зборника радова са ових скупова. Био је сарадник Трећег програма Радио-Београда, Коларчевог народног универзитета, Дома омладине и низа других институција.

Професионалне академске функције. – Професор Иван Максимовић је био генерални секретар и потпредседник Савеза економиста Југославије, председник Савеза економиста Србије, оснивач и први председник Београдског друштва за проучавање самоуправне економије, управник Економског одељења Института друштвених наука, управник Економског одељења Института друштвених и правних наука Правног факултета у Београду и директор Центра за економска истраживања Института друштвених наука.

Професор Иван Максимовић је био први главни и одговорни уредник часописа *Економска мисао*, био је члан редакције друга два часописа *Економист* и *Анали Правног факултета у Београду*, уредник и коаутор *Економског лексикона*, *Енциклопедије самоуправљања* и *Енциклопедије марксизма*.

Јавна признања. – За свој научни и јавни рад професор Иван Максимовић је добио низ јавних признања. Издајамо Орден заслуге за народ (1947), Орден рада са златним венцем (1974) и Орден рада са црвеном заставом (1988). За научни рад и животно дело професор Иван Максимовић је добио 1991. године престижну Седмојулску награду Републике Србије.

Библиографија. – Професор Иван Максимовић је био веома плодан и разноврстан научни стваралац. Области његовог рада се протежу од политичке економије социјализма, упоредних економ-

ских система и опште економске теорије до економске филозофије, историје економске мисли, односа економије и политике, теорије нормалних цена и друштвене својине. Професор Максимовић је створио посебну школу власничког концепта друштвене својине.

Свој први рад професор Иван Максимовић је објавио у часопису *Економист* 1951, године под називом „Енгелс: Положај радничке класе у Енглеској.“ Када је часопис *Анали Правног факултета у Београду* објавио свечани број 1991. године посвећен академику Ивану Максимовићу, сачињена је библиографија његових радова која је имала равно 300 одредница. Међу овим библиографским јединицама било је 32 књиге, уџбеника и монографија. Након одласка у пензију, професор Иван Максимовић је објавио још 12 научних радова.

Чиста теорија социјализма. Може се слободно рећи да је изградња напредног социјалистичког друштва и економије била основна животна идеја водилца професора Максимовића, која је снажно утицала на његов научни рад од првог по последњег тренутка. Али професор Максимовић није био идеолог него научник, био је образовани марксиста који је био отворен за расправу са свима који су мислили другачије. То је показао од првог момента у свом научном раду. Од када је упознао у Паризу чувеног економског теоретичара социјализма Оскара Лангеа, професор Максимовић се занимао за тзв. чисту теорију социјалистичке привреде.

У његовој дисертацији наилазимо на изванредне есеје о *Friedrich von Wieser*-у и субјективној теорији вредности, као и анализи социјализма у делима његових следбеника – *Pareto, Barone, Cassel*. У то време нема примера да неко тако коректно пише у Југославији о критици социјализма која постоји у делима *Von Mises*-а и *Hayek*-а. Идеје економске нерационалности колективистичке привреде и немогућност калкулације цена средстава за производњу која нису тржишно разменљива веома окупирају професора Максимовића. Либерално-социјалистичка доктрина *Lange-Taylor-Lerner* – која третира цена не као разменске вредности, него као индексе алтернатива неопходне за рационалну алокацију оскудних ресурса – изузетно је утицала на формирање научног става Ивана Максимовића. Он критикује субјективну теорију вредности као статичну и парцијалну теорију цена супротну Марксовој теорији радне вредности, али увиђа да су тржиште и тржишно одређивање цена неопходни у социјализму ради доношење рационалних економских одлука привредних субјеката. Ту идеју ће професор Максимовић задржати током свог касније научног рада, уз бројне варијације примерене посебној природи појединих питања.

Својом докторском дисертацијом Иван Максимовић је много више утицао на каснији научни подмладак него што је, можда, и био свестан те чињенице. Читава плејада нових економиста добила је

тима први отворени прозор у свет другачијих идеја од оних преовладавајућих у време крутог и доктринарног проучавања и тумачења марксизма код нас.

Теорија нормалних цена. – Покушаји формирања властитог тржишног пута у социјализам, веома присутни шездесетих година прошлог века у нашој земљи, захтевали су и нову креативну теорију цена. У тим оквирима је вођена велика дебата између две школе мишљења – теорије доходне цене и теорије специфичне цене производње. У једном моменту био је покренут посебан научноистраживачки пројекат *Образовање цена у привредном систему Југославије*, којим је руководио професор Зоран Пјанић. Професор Иван Максимовић је веома активно учествовао у њему. Цео пројекат је био реализован у оквиру Центра за економска истраживања Института дрштвених наука, чији је управник управо био професор Максимовић. Он сам је обрадио део који се односи на теорију и систем цена у СССР-у, чиме је омогућио нашој научној јавности да упозна до тада мало познате прилоге совјетских аутора о ценама у планској привреди.

Теорија специфичне цене производње се потпуно уклапа у општу научну визију професора Максимовића, који верује да социјалистичка привреда мора да буде тржишна привреда у којој цене играју важну алокативну функцију. Сам тренутак у коме се одвија ово истраживање умногоме ће одредити будући правац кретања наше економске мисли. Није толико била реч о конкретном одговору на начелно питање о историјском облику деловања закона вредности у социјализму, колико о методолошком поступку у оквиру кога је цела анализа извршена. Он први пут у нашој историји економске мисли повезује општу теорију цена са статистиком, математичком анализом и компјутерском симулацијом. Конкретан проблем је био како да се реши трансформациони проблем на примеру југословенске привреде. То решење ће касније имати своје историјски ограничено трајање, али ће примењени метод егзактне економске анализе остати трајна вредност и допринос развоју наше економске мисли.

Теорија друштвене својине. – Професор Иван Максимовић је формирао своју школу друштвене својине са бројним следбеницима, докторским дисертацијама и научним радовима. Она започиње његовим делом *Теоријске основе друштвене својине*, које је професор Максимовић објавио 1974. године. Паралелно са расправом о деловању закона вредности у социјализму тече и друга расправа о основним институцијама у оквиру којих се формира самоуправна тржишна привреда. Основна власничка дилема је била како дефинисати и институционализовати друштвену својину.

Професор Иван Максимовић је поставио методолошку тријаду коју ће користити до краја свог истраживања у овој области: друштвена својина својима има своје субјекте, предмет присвајања и економску

садржину, што све скупа мора да доведе до остваривања присвајања према раду. Професор Иван Максимовић од тада посвећује сву своју ерудицију и теоријско знање формулисању и увођењу оваквог модела друштвене својине у живот. Он постаје водећи теоретичар у овој области и инспиратор нових истраживања. Стицајем историјских околности, у моменту када дефинитивно преовлађује његов власнички концепт друштвене својине радикализује се питање институционалних промена, које ће, на крају, да доведу до њене приватизације.

У међувремену, професор Иван Максимовић организује три расправе у САНУ о овом питању: *Привредни развој и привредни систем Југославије* (1982), *Криза југословенског економског система* (1986) и *Трансформација својинских односа – теоријски и емпиријски аспекти* (1992). Иако друштвена својина неће преживети кризу економског система Југославије, баш као што се није одржала ни сама држава Југославија, радови професора Максимовића остаће упечатљиви есеји о утицају институција на привредни живот и економски развој.

Уџбеници. – Свака парадигма у економској теорији на крају добија своју уџбеничку интерпретацију. У том смислу, уџбеници нису само обавезна студентска литература, него истовремено и сведочанство о историјском тренутку. Они на један мање или више једноставан начин објашњавају фундаменталне економске проблеме и дају одговоре који утичу на формирање фундамената у сваком привредном систему. Професор Иван Максимовић је заокружио свој научни опус са два велика педагошка рада: *Политичка економија, Увод у марксистичку теорију и капиталистички начин производње* (прво издање 1975) и *Политичка економија социјализма* (прво издање 1981).

За памћење. – Професор Иван Максимовић је био образовани марксиста који није робовао догмама и цитатима, него је врло успешно примењивао Маркову научну апаратуру и поглед на свет. Он је био одан до краја своје каријере основним принципима социјализма. Баш као и Маркс, привреду није посматрао изван друштва. За разумевање привреде користио је своје широко знање, од историје до филозофије и уметности. Живео је у време великих полемика, али је био полемичар са неопходном смирености и смислом за фину праву. Проницао је у суштину проблема; желео је да мења свет набоље, али не и да натура промене. У тешким тренуцима умео је да задржи људско достојанство и морални интегритет. Био је интелектуалац, професор и научник каквог би пожелело сваки велики универзитет.